

OROL MAMLAKATLARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Hamroyev Adham Ikromjon o‘g‘li

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Mustafoyeva Shoxsanam Samariddin qizi

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada, yer sharida joylashgan orol mamlakatlarning joylashgan geografik o‘rni, tabiiy sharoiti, qishloq xo‘jaligi, iqtisodiyoti, transporti, aholisi va mehnat resurslari kabi ko‘rsatkichlari o‘rganilgan va tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Orol davlat, karta, okean, dengiz, okeaniya, karib havzasi, aholi, iqlim, Tinch okean, Atlantika okean, Hind okean

Annotation: This article explores and analyzes the geographical position, natural conditions, indicators such as agriculture, economy, transport, population and labor resources of the island countries located on the globe.

Keywords: Island State, card, Ocean, sea, Oceania, Caribbean Basin, population, climate, Pacific ocean, Atlantic ocean, Indian ocean

Jahonning siyosiy xaritasida, 2024-yil holatiga ko‘ra, 278 dan ortiq mamlakat bo‘lib, jumladan jahon hamjamiyati tomonidan mustaqilligi rasman tan olingan 195 ta suveren davlat mavjud. Bularndan 193 tasi BMTning faoliyatida a‘zo davlatlar sifatida, 2 tasi (Vatikan, Falastin) esa kuzatuvchi davlat bo‘lib ishtirok etmoqda.

Jahonning hozirgi siyosiy xaritasi turli tarixiy jarayonlar ta‘sirida shakllangan. Ayniqsa, Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari, mustamlaka tizimining yemirilishi, sotsialistik tuzumning barham topishi kabi jarayonlar alohida e‘tiborga loyiqdir. Ushbu tarixiy voqealar ta‘sirida XX va XXI asrlar mobaynida dunyoda mustaqil davlatlar soni muttasil o‘shib keldi.

Hozirda dunyoning ko‘p joylarida aholisi o‘z mustaqil davlatchiligini tan olish uchun kurashayotgan mintaqalar mavjud bo‘lib kelmoqda. Dunyodagi barcha mamlakatlar dunyo siyosiy xaritasida o‘z o‘rniga ega, ammo ular joylashgan joyi, chegaralari, okean va dengizlardan uzoq yoki yaqinligi, hududining tog‘li yoki tekislikda joylashganligi, suv bilan ta‘minlanganligi har bir davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta‘sir ko‘rsatadi.

Jahon siyosiy xaritasiga nazar tashlasak ba‘zi bir davlatlar geografik o‘rni jihatidan yer sharining orollar hududida joylashgandir. U davlatlarning joylashgan o‘rni, ya‘ni okean va dengizlarga bevosita chiqa olishi, bevosita shu hududlarda qadimdan iqtisodiy taraqqiyotni

rivojlanishiga o'z ta'sirini ijobiy yoki salbiy o'tkazgandir, chunki orolda joylashishi albatta dengiz iqlimini ta'sirini, xo'jaligida dengiz transportini qadimdan rivojlanishini, boshqa davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarini rivojlanishiga imkon yaratgandir.

Orol mamlakati, Orol davlati, yoki Orol davlati asosiy hududi bir yoki bir nechtasidan iborat bo'lgan mamlakat orollar yoki qismlari orollar. Barcha mustaqil mamlakatlarning taxminan 25% Orol mamlakatlari. Orol mamlakatlar tarixan yanada barqaror davlatlar hisoblanadi. Indoneziya dunyodagi eng aholisi eng ko'p Orol mamlakatidir.

Dunyodagi barcha 70 dan ortiq orol davlatlarning joylashgan o'rnini 3 ta okean Tinch, Atlantika va Hind okeanlari havzasiga bo'lish mumkin. Tinch okeanida 31 ta, Atlantika okeanida 31 ta va Hind okeanida 8 ta davlat joylashgan. 70 dan ortiq orol davlatlardan siyosiy kartada faqatgina 46 tasiga orol davlat maqomi berilgan. Qolgani muxtor, mustamlaka davlat sifatida orol davlat maqomi berilmaydi. Shundan 5 tasi Yevropaga, 6 tasi Afrikaga, 12 tasi Osiyoga, 12 tasi Amerikaga va 11 tasi Okeaniyaga tegishlidir.

Orol mamlakatlari iqtisodiyoti o'rtasida katta farqlar mavjud: ular asosan

Tog'-kon sanoati, baliq ovlash va qishloq xo'jaligi va yoki tranzit markazlari, turizm va moliyaviy xizmatlar kabi xizmatlarga tayanishi mumkin. Ko'pgina orollarda past darajadagi geografiyalar mavjud va ularning iqtisodiyoti va aholi punktlari qirg'oq tekisliklari va portlari bo'ylab rivojlanadi; bunday davlatlar ta'siriga zaif bo'lishi mumkin iqlim o'zgarishi, ayniqsa dengiz sathining ko'tarilishi.

Ko'plab rivojlanayotgan kichik Orol mamlakatlari asosiy oziq-ovqat ta'minoti uchun asosan baliqlarga tayanadi. Ba'zi orol davlatlar neft narxining ko'tarilishi oqibatida shamol energiyasi, gidroenergetika, geotermik quvvat va kopra yog'idan biodizel kabi qayta tiklanadigan energiyaga murojaat qilmoqdalar.

Ba'zi Orol mamlakatlari boshqa mamlakatlarga qaraganda ko'proq ta'sir qiladi iqlim o'zgarishi, bu erdan foydalanishni qisqartirish, suv tanqisligiva ba'zan hatto ko'chirish muammolari kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Ba'zi pasttekis Orol mamlakatlari tinch okeanining ko'tarilgan suv sathi bilan asta-sekin suv ostida qolmoqda. Iqlim o'zgarishi Orol mamlakatlariga tropik siklonlar, bo'ronlar, toshqinlar va qurg'oqchilik kabi tabiiy ofatlarni keltirib chiqaradi.

Ko'pgina Orol mamlakatlari asosan importga tayanadi va jahon iqtisodiyotidagi o'zgarishlardan katta ta'sir ko'rsatadi. Orol mamlakatlarining tabiati tufayli ularning iqtisodiyoti ko'pincha kichikroq, jahon savdosi va iqtisodiyotidan nisbatan ajratilgan, yuk tashish xarajatlariga nisbatan zaifroq va infratuzilmaga ekologik zarar etkazish ehtimoli ko'proq; istisnolarga Yaponiya, Tayvan va Birlashgan Qirollik kiradi. Ko'pgina Orol mamlakatlari uchun dominant sanoat -- turizmdir.

Orol mamlakatlari odatda aholisi kam bo‘lgan hududi kichikdir, ba’zilar Indoneziya, Yaponiyava Filippin kabi davlatlar bundan mustasnodir.

Ba’zi Orol mamlakatlari Birlashgan Qirollik, Trinidad va Tobago, yangi Zelandiya, Kuba, Bahrayn, Singapur, Shri-Lanka, Islandiya, Malta va Tayvan kabi bir yoki ikkita yirik orolda joylashgan. Boshqalari Yaponiya, Indoneziya, Filippin, Bagamaorollari, Seyshel orollari va Maldiv orollari kabi yuzlab yoki minglab kichik orollarga tarqalgan. Ba’zi Orol mamlakatlari o‘zlarining bir yoki bir nechta orollarini Buyuk Britaniya va Irlandiya kabi boshqa mamlakatlar bilan bo‘lishadilar; Gaiti va Dominikan Respublikasi; va Indoneziya, bu orollarni Papua-yangi Gvineya, Bruney, Sharqiy Timorva Malayziya bilan bo‘lishadi. Bahrayn, Singapur va Buyuk Britaniya kontinental quruqlikka ko‘priklar va tunnellar kabi aloqalarni o‘rnatgan: Bahrayn bilan bog‘langan Saudiya Arabistoni tomonidan Qirol Fahd yo‘lagi, Singapur ga Malayziya tomonidan Johor-Singapur yo‘lagi orqali va Birlashgan Qirollik kanal tunneli orqali Frantsiyaga temir yo‘l aloqasi mavjud.

1-jadval

Dunyodagi aholisi eng ko‘p 10 ta orol davlat

Nomi	Aholisi	Maydoni (km ²)	Pop zichligi (km ² boshiga)
Indoneziya	267,670,543	1,904,569	138
Yaponiya	125,710,000	377,976	337
Filippin	101,398,120	300,000	295
Birlashgan Qirollik	65,587,300	244,820	246
Madagaskar	26,251,309	587,041	35.2
Xitoy Respublikasi	23,550,077	36,188	633
Shri Lanka	20,277,597	65,610	314
Gaiti	11,439,646	27,750	350
Kuba	11,245,629	109,238	102.3
Dominikan Respublikasi	10,878,246	48,442	208.2

2-jadval

Dunyodagi aholisi eng kam 10 ta orol davlat

Nomi	Aholisi	Maydoni (km ²)	Pop zichligi (km ² boshiga)
Tuvalu	12,373	26	475.88
Nauru	13,635	21	649
Palau	20,000	459	43.6
Sent-Kits va Nevis	51,300	261	164
Marshall Orolari	62,000	181	342.5
Dominika	71,283	754	105
Antigua va Barbuda	86,295	440	194
Seyshei orollari	87,500	455	192
Kiribati	98,000	811	135
Mikroneziya Federativ Shtatlari	101,351	702	158.1

Orol mamlakatlarda transport turlarining deyarli barchasi mavjud bo‘lib ular ichida dengiz transporti yetakchilik qiladi. Chunki, bu yerda kemalar va boshqa suv transportlari juda yaxshi rivojlangan. Misol uchun eng katta va aholisi ko‘p mamlakat Indoneziyadir. Hududi nisbatan yirik bo‘lgan orol mamlakatlarda boshqa transport turlari ham yaxshi rivojlangan misol uchun Buyuk Britaniya qrolligi. Ummuman olganda orol mamlakatlar transport bo‘yicha qolgan davlatlardan ajralib qolmagan

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Orol mamlakatlarning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri to‘rt tamondan suv bilan o‘ralganligidir. Orol mamlakatlarning suv bilan o‘ralganligining afzalliklari quyidagilar: qulay va arzon transport tizimiga ega ekanligi. Hozirgi kunda dunyoda tashiladigan eng katta va ko‘p yuklar aynan orol mamlakatlar tomonidan kontinerlar yordamida tshilmoqda. Yirik portlarning ko‘p bo‘lishi va unadan tushadigan foyda mamlakat iqtisodiyoti uchun muhimdir. Orol davlatlarning geografik joylashuvi va shaklining o‘ziga xos tuzulishga ega ekanligi u yerga ko‘plab sayyohlarning tashrif buyurishiga olib kelgan. Dunyoning eng chiroyli joylari orol mamlakatlarda joylashgan. Xususan, sohil bo‘yi kurortlari va plyajlari ajoyib tarzda xizmat ko‘rsatishga ixtisoslashgan.

Ikkinchidan, orol mamlakatlarning ko‘plab jihatlarida tafovutning borligi. Masalan, maydonida, iqtisodiyotida, aholisining sonida. Bu jihatlardagi tafovutlar orol mamlakatlarning turli tuman bo‘lishiga olib kelgan. Indoneziya aholisi eng ko‘p va maydoni eng katta mamlakat hisoblanadi. Tuvalu esa eng aholisi kam va maydoni kichik mamlakatlarning borligi aynan shu yuqoridagi fikrlarimizni tasdiqlaydi.

Uchinchidan, ko'p orol mamlakatlar mustamlaka bo'lganligidir. Nisbatan orol mamlakatlarning ko'pchiligi kechroq kashf etiganligidir. Masalan Okeaniya mintaqasi davlatlarining ko'pchili mustamlaka davlatlardir.

Orol mamlakatlarning o'ziga xos kamchiliklari ham bordir. Xususan, ichimlik suvi muommosi har bir orol davlatning muommosi bo'lmoqda

Orol davlatlari suv resurslarini boshqarish, suvning sifatini saqlash va suvning barqaror foydalanishini ta'minlashga yo'naltirilgan o'quv dasturlari, ekologik muammolarni hal qilish va suv resurslarini tartibga solish, suvning mamlakatlararo munosabatlarda o'z vazifasini bajarish va dengiz bo'yi davlatlari bilan hamkorlikda ishlashi mumkin. Orol davlatlari, suv resurslarini boshqarish uchun ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirishadi. Bu chora-tadbirlar suvning sifatini saqlash, suv resurslarini barqaror foydalanish, ekologik muammolarni hal qilish, suvning iqtisodiy va ekologik o'rni, suv resurslarini tartibga solish, suvning mamlakatlararo munosabatlarda o'z vazifasini bajarish va dengiz bo'yi davlatlari bilan hamkorlikda ishlashni ta'minlashga yo'naltirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bahritdinov B.A. va b. Jahon ijtimoiy-iqtisodiy geografiyasi. T.: 2008; 2. Farmonov R. Jahon mamlakatlari: Qisqa ma'lumotnoma. T.: 2009; 3. Fedorko V [va boshq.].
2. Geografiya [Matn]: 10-sinf uchun darslik - Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. — 192 b
3. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar: o'quv qo'llanma./A.V. Vaxabov, Sh.X.Xajibakiev, Sh.I. Raxmanov, X.A. Usmanova. T.: «Voris-nashriyot, 2014. - 320 bet.
4. Safarova N.I., Komilova N.K., Islomov I.N., Karakulov N.M. Jahon mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. o'quv qo'llanma. – T2020. 263
5. Sanoat geografiyasi [Matn]: darslik / Egamberdiyeva U.T., Toshkent: Donishmand ziyosi, 2020.-232 b
6. Maxmudova M.J., Qo'ldasheva M. Jahon mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi (O'quv qo'llanma). NamDU, 2020 – 240 bet
7. Jahon mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi [Matn]: o'quv qo'llanma / N.I. Safarova, N.K. Komilova, I.N. Islomov, N.M. Karakulov. Toshkent: Mahalla va Oila, 2022.-244 b.
8. M.J.Maxmudova - Jahon geografiya // Oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. – Namangan, 2022

9. Namozov J.A., Nizamiyev A.G., Do'smonov F.A. Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. O'quv qo'llanma. -T.: «Yangi chirchiq book», 2023.-364 b.

Internet saytlari

1. <https://otpusk.uz/uz/article/list-of-countries-of-the-european-union>
2. <https://enc.for.uz/wiki/Yevropa>
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Yaponiya>
4. <https://uz.brilliant-tourism.com/12495320-caribbean-islands>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
6. <https://uz.fashionrebelsbook.com/17262230-complete-list-of-european-countries>
7. <https://geografiya.uz/-geografiya/11308-yevropa-subregionlari.html>

